

A Unique Feature of *Asarah B'Teves*

Rabbi Michael Taubes

1. זכריה פרק ח

(יח) ויהי דבר יקוק צבאות אלי לאמר:
(יט) כה אמר יקוק צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו:

2. רש"י זכריה פרק ח

(יט) צום הרביעי - צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים:
צום החמישי - של אב:
וצום השביעי - שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה:
וצום העשירי - של טבת:

3. רד"ק זכריה פרק ח

(יט) צום הרביעי - זהו תמוז שהיו צמים בגלות בי"ז לחדש יום שנבקעה בו העיר:
וצום החמישי - זה אב שהיו צמים בט' בו:
וצום השביעי - זה צום גדליה כמו שפירשנו למעלה וצום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים:

4. מצודת דוד זכריה פרק ח

(יט) צום הרביעי - זה י"ז בתמוז:
וצום החמישי - זה ט' באב:
וצום - השביעי זה צ"ג:
וצום העשירי - זה עשרה בטבת:

5. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

תניא, אמר רבי שמעון: ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש, ואני אין דורש כמותו. צום הרביעי - זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר, שנאמר (ברביעי) +מסורת הש"ס: [בחדש הרביעי] + בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ ותבקע העיר. ואמאי קרי ליה רביעי - רביעי לחדשים. צום החמישי - זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלהינו. ואמאי קרי ליה חמישי - חמישי לחדשים. צום השביעי - זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו - ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. ואמאי קרי ליה שביעי - שביעי לחדשים. צום העשירי - זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר. בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים. ואמאי קרי ליה עשירי - עשירי לחדשים. והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון. ולמה נכתב כאן - כדי להסדיר חדשים כתיקנן. ואני איני אומר כן, אלא: צום העשירי - זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנאמר ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הכתה העיר, ועשו יום שמועה כיום שריפה. ונראין דברי מדבריו, שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והוא אומר על ראשון אחרון, ועל אחרון ראשון. אלא שהוא מונה לסדר חדשים, ואני מונה לסדר פורעניות.

6. רש"י מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

ארבעה דברים הללו כו' - וזו אחת מהן, והשלשה שנויין בתוספתא דסוטה, ובסיפרי: בן אדם יושבי החרבות וגו' הצאן והבקר ישחט וגו' ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו'.
סמך מלך בבל - התחיל לצור עליה.
שמועה לגולה - לגלות יכניה, שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני החורבן.
שאני אומר על ראשון - שבסדר מקרא.
ראשון - לפורענות, בתחלה הובקעה העיר, ואחר כך נשרף הבית בתשעה באב, ובתשרי שלאחריו נהרג גדליה, ובטבת שלאחריו באתה השמועה.

והוא אומר על ראשון - שבפסוק, אחרון - לפורענות.
ועל אחרון - שבמקרא, - ראשון לפורענות, שהרי תחילה סמך, ואחר כך הובקעה, נמצא שבעה עשר בתמוז שהוא ראשון במקרא - אחרון לסמיכת בבל, שהוא מאוחר במקרא.
אלא שהוא מונה לסדר חדשים - ואמר שלא הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים, לכך מנה תמוז קודם לטבת, ואני מונה אף לסדר פורענות.

7. ירמיהו פרק נב

(ו) בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ:

(ז) ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה יברחו ויצאו מהעיר לילה דרך שער בין החמתים אשר על גן המלך וכשדים על העיר סביב וילכו דרך הערבה:

8. יחזקאל פרק כד

(א) ויהי דבר יקוק אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר:

(ב) בן אדם כתוב כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה:

9. רד"ק יחזקאל פרק כד

(ב) בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה - הנבואה באה לו בעשרה בטבת שבאותו יום סמך מלך בבל על ירושלם ואמר לו שיכתוב אותו היום ויראה לבני הגולה כי באותו היום סמך מלך בבל וכשישמעו אחר כן מפי המגידים כי כן היה באותו היום עצמו שכתב הנביא ידעו כי נביא היה בתוכם ואמת הם דבריו שאומר להם בשם ה' ולא ישמעו עוד אל נביאי השקר, ומה שאמר שם היום ועצם היום רוצה לומר שם היום באחד בשבת או בשני בשבת או איזה יום שהיה כי אין שמות לימים בלשון הקדש אלא למספר ימי השבוע ולא לחדשים אלא ראשון שני ושלישי ועצם היום רוצה לומר בעשור לחדש העשירי:
ופירוש סמך - סמך עם חילו אל העיר ובנו עליה דיק:

10. יחזקאל פרק לג

(כא) ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר:

11. רד"ק יחזקאל פרק לג

(כא) ויהי, לגלותינו - לגלות יהויכין כי אז גלה יחזקאל הנביא:

12. מצודת דוד יחזקאל פרק לג

(כא) בשתי עשרי שנה - מוסב על לגלותינו ר"ל י"ב שנה לגלות יהויכין שאז גלה יחזקאל עמהם:

בעשירי - בחדש העשירי ובחדש החמישי שלפניו היה החורבן ונתחדשה השנה בחדש השביעי כי חשבון שנות העולם הוא מתשרי ומנין החדשים המה מניסן:

הפליט מירושלים - הנמלט מן ההרוגים בא אלי לאמר לי שהוכתה העיר ר"ל שכבשוה והכו אנשיה:

13. תוספות מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר - היינו בראשונה אבל בשניה הובקעה ב"ז ומשום הכי עבדינן ב"ז תענית והך ברייתא מתנינן בירושלמי וגרסי' בה י"ז בתמוז ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול חשבונות היו שם ופליג אש"ס דידן ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים.

14. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד א - עמוד ב

/משנה./ - ...חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל...
נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל...

15. רש"י מסכת תענית דף כו עמוד ב

נשתברו הלוחות - בגמרא מפרש.
ובטל התמיד - לפי שגזרה המלכות גזרה מלהקריב עוד.
והועמד צלם בהיכל - שהעמידו מנשה, כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי וגו' (ישעיהו ס).

16. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כה עמוד ב

הובקעה העיר בשבעה עשר הוה? והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר, וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו'! - אמר רבא: לא קשיא; כאן - בראשונה, כאן - בשניה.

17. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תענית פרק ז

הלכה ה
והובקעה העיר. כתיב [ירמי' לט ב] בתשעה לחדש הובקעה העיר ואת אמר הכין א"ר תנחום בר חנילאי קילקול חשבונות יש כאן.

18. קרבן העדה מסכת תענית פרק ז

הלכה ה
ופריך כתיב בט' לחדש וגו' ואת אמר הכין. שהיה בי"ז:
קילקול חשבונות יש כאן. מרוב הצרות טעו בחשבונות ולא רצה המקרא לשנות ממה שסמכו הם לומר כביכול אנכי עמו בצרה:

19. פני משה מסכת תענית פרק ז

הלכה ו
כתיב. בתשעה לחודש וגו' בירמי' ל"ט כתיב בעשתי עשרה שנה וצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר וכ"כ במלכים ב' כ"ה ואת אמר הכין בי"ז בו:
קילקול חשבונות יש כאן. בהכתוב וטעו בח' ימים מוקדם... אלא קילקול חשבונות יש כאן וטעו בחשבון מחמת רוב הצרות שעברו עליהן ולא רצה הכתוב לשנות מכמו שהיו סבורים וכן נמי איכא קילקול חשבון בהכתוב בט' לחודש הובקעה העיר שלא היה זה אלא בי"ז בתמוז:

20. חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

גירסת הספרים צום הרביעי זה י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר, וכן הוא בתוספתא דסוטה, ותימא דהא קרא דמייתנין כתיב ביה ותבקע העיר בתשעה לחודש, ובירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) הקשו כן והא תשעה [לחודש כתיב] ופריק קילקול חשבונות היו שם, כלומר כי מפני הצרות והמלחמות טעו בחשבון והיו סבורין שהובקעה בתשעה בו אבל לעולם בי"ז היתה אף בראשונה כמו בשניה, ומיהו בגמרא דילן בפרק בתרא דתענית (כ"ח ב') אמרינן בהדיא דבראשונה הובקעה בתשעה בו ובשניה בי"ז בו, ולפי זה הכי גרסינן הכא צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו הובקעה העיר וכך מצינו הגרסא בנוסחי דוקני.
וא"ת והלא עיקר גזירת התענית על חורבן ראשון הוה ובט' בתמוז קבעוהו שבו הובקעה העיר, וא"כ למה אנו מתענין היום בי"ז בתמוז שהיתה בקיעה שניה, וכי תימא כי בבית שני נעקרו אותם הצומות שגזרו על בית ראשון הא ליתא כדמוכח לעיל, תדע דהא עשרה בטבת וצום גדליה מחורבן ראשון הם ואנו מתענין אותן, וכיון שכן למה נעקר ט' בתמוז, ואם מפני שנבקעה בשניה בי"ז נתענה בשניה... ויש לנו לומר שלפי שהיו יודעים הנביאים חורבן בית שני הניחו הצומות הראשונות כמו שאמרנו לעיל, ולפיכך כשהניחו תענית תמוז שיהיה צום בזמן השמד ושיהא ברצון בזמן שאין שמד לא על ט' בתמוז הניחוהו שהרי יודעין היו הבקיעה השניה שיהא עתידה להיות אלא עקרוהו ממקומו וקבעוהו בי"ז, כי קשה היה הדבר שיתענו על הבקיעה הישנה ולא יתענו על החדשה שהיתה חמורה וקשה יותר, וגם היה קשה לגזור שתי תעניות בחודש אחד, אלא כיון דשם בקיעה אחת היא וגם שתיהן בחדש אחד קבעו התענית על שתיהן בי"ז בו בבקיעה שניה שהיא אבל חדש...
ואפשר עוד לומר שאף נביאים הראשונים שגזרו התענית יודעין היו בחורבן בית שני ולא קבעוהו בתשעה בו דוקא, אלא בחדש זה, שלא מצינו שנקרא אלא צום הרביעי, אבל אין צריך לכך.
ומ"מ דבר ברור הוא שהתענית הזה אחר החורבן ביום י"ז בתמוז היה כמו שאנו נוהגין היום...

21. שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן רעא

... ממילא אנו למדין שכן תקנו הנביאים בכל אותן הארבעה צומות לא יותר ואחר שכן הם הדברים נפלו בכאן כמה ספקות במנהגתינו /במנהגינו/. האחד למה אין מתענין בתשעה בתמוז מפני שבו הובקעה העיר בראשונה כמו שאנו מתענין בעשרה בטבת על סמיכת מלך בבל. ועוד למה אנו מתענין בשבעה עשר בתמוז מפני שבו הובקעה העיר בשניה ואין אנו מתענין על סמיכת רומיים בירושלם בשניה. ובזה הספק דחק עצמו רבינו הרמב"ן ז"ל בהלכו' אבלו' ישנה יקחהו המעיין משם. ואינו מספיק אלא אם נוסיף ונאמר שהנביאים שתקנו צום הרביעי לא ייחדו בזה אי זה יום והניחו הדבר מסור לב"ד לטלטלו מיום אל יום על צרה כיוצא בה והיא הבקיעה בין שתהי' בט' ב' או ביום אחר כל שהיא באותו חודש מסור בידן לקבעו ביום הבקיע' ונרא' ודאי שאם הובקע' העיר בחדש אחר היינו מתענין בט' ברביעי ולא היינו מתענין באותו חודש שנבקעה בו כיוצא בתענית של סמיכת יד על ירושלם שאנו מתענין על ראשון ולא על שני לפי שכך תקנו הנביאים שיהיו הצומ' באלו הארבע' חדשים אבל לא הקפידו על איזה יום מהם ובלבד שתהי' הצרה מעין הראשון' כגון בקיעת העיר או נאמ' שכך כווננו הנביאים ברוח הקדש שבשניה תבקע העיר בי"ז בתמוז ועליה תקנו צום הרביעי לדורו' הבאים ובזה נסתלק זה הספק...

22. מנחת חינוך פרשת אמור מצוה שא

[ז]... והנלע"ד ונ"מ לדין ג"כ דד' צומות הללו מדברי קבלה אין נקבע להם יום מיוחד י' טבת או ט"ב וכדומה רק הדברי קבלה הוא על אלו החדשים דבטבת ותמוז ואב ותשרי מחויבים להתענות בהם יום אחד אבל לא נתייחד יום מיוחד רק איזה יום שרוצה יוכל להתענות רק באלו החדשים וראיה לדבר דבפסוק אינו מבואר איזה יום כלל רק צום הרביעי וצום החמישי וצום העשירי דהיינו החדשים אבל לא באיזה יום. ואביא לך עוד ראיות ברורות בעזה"י דהנה שם בר"ה פליגי ר"ע ור"ש דר"ע סובר צום העשירי היינו עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל ורשב"י אומר זה חמשה בטבת שבאה שמועה לגולה כו' וקשה דהם היו תיכף לאחר חורבן כידוע ומאי פליגי פוק חזי מה עמא דבר ומה היו עושין בב"ש דאז היה ששון ושמחה באיזה יום היו עושין ובב"ש הי' תנאים ב"ש וב"ה ויתר מקבלי התורה והיאך שכחו הדבר וגם שם מבואר דט' בתמוז הובקעה העיר כמבואר בירמ' ואיך מתענין בי"ז ומתרץ רבא דב"ש נחרב בי"ז בו ומובא שם בתוס' ר"ה וב"ש חמיר לן ע"כ מתענין בי"ז ותמיה גדולה היאך יכולין אנחנו לעקור דברי קבלה שהוא כתורה ה"ל לקבוע גם י"ז בו ואי משום דקשה על הצבור מ"מ היאך יוכלו לעקור ד"ת בקו"ע לאכול ולשתות ושאר ענינים שהוא מדברי קבלה בשעת השמד ח"ו כמבואר בראשונים ועוד דר"י אמר אלו הייתי שם קבעתיו בעשירי ורבנן אתחלתא דפורענתיה. והיאך אלו היה שם היה קובע בעשירי וכי בדידיה הדבר תלוי הלא הוא מדברי קבלה כך הי' רצונו יתברך וגזה"כ הוא.

א"ו הוא הדבר אשר דברתי בעזה"י דהקבלה לא קבעה יום מיוחד כלל רק החדשים ובאיזה יום בחודש שרוצים מתענים וכן בימי ששון ושמחה באיזה יום שרוצין בחדשים הללו עושין ששון ושמחה א"כ בב"ש הי' כ"מ נוהג כמו שהיו רוצים ואח"ז כשנחרב הבית בשניה והיו רוצים לקבוע הימים הללו לכל ישראל בשוה כהוא דתקיעות דהתקין ר"א שיהיו כל ישראל בשוה כמ"ש רה"ג ז"ל הובא בראשונים וביררו חז"ל לאחר החורבן ימים הללו והיה דעת ר"ע שהצום יהיה עשרה בטבת שבו הי' עת צרה לישראל ורשב"י אומר בה' בטבת אע"פ שמביאין רא' מפסוקים זה אסמכתא בעלמא וע"כ אמר ר' יוחנן אלו הי' שם הי' קובע בעשירי דזה הברירה באיזה יום היה מדברי חז"ל וגם סברת רבא דב"ש ח"ל דבררו ביום שהיתה בב"ש ומ"מ לא נעקרה הקבלה כי בחודש הזה מתענים...

23. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כט עמוד א

בשבעה נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני, ותשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו... והיינו דאמר רבי יוחנן: אלמלי הייתי באותו הדור - לא קבעתיו אלא בעשירי, מפני שרובו של היכל בו נשרף. ורבנן: אתחלתא דפורענותא עדיפא.

24. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד א - עמוד ב

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: רבי נטע נטיעה בפורים, ... ובקש לעקור תשעה באב, ולא הודו לו.

25. רש"י מסכת מגילה דף ה עמוד ב

ולא הודו לו - מתשעה באב.

26. תוספות מסכת מגילה דף ה עמוד ב

ובקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו - קשה היכי סלקא דעתך דהאי תנא [דרבין] היה רוצה לעקור ט' באב לגמרי והא אמרינן (תענית דף ל:): כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בנחמה של ירושלים ועוד דהא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין ויש לומר דלא רצה לעוקרו אלא מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות אי נמי יש לומר דרצה לעקרו מתשיעי ולקבעו בעשירי כדאמר ר' יוחנן (שם כט.). אילו הואי התם קבעתיה בעשירי.

27. ספרי דברים פרשת ואתחנן פיסקא לא

... צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר +יחזק' כד א ב+ ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים, ואני אומר צום העשירי הוא יום החמישי אלא שביהודה מתענים על המעשה ובגולה על השמועה שנאמר +שם /יחזקאל/ לג כא+ ויהי בשנים עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש לגלותינו בא אלי הפליט וגו'. ושמעו ועשו יום שמועה כיום שרפה...

28. רמב"ם הלכות תעניות פרק ה

הלכה א

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות...

הלכה ב

ואלו הן יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן, ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו: נשתברו הלוחות, ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלים בחורבן שני, ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה, והעמיד צלם בהיכל.

הלכה ג

ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבעות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא המלך המשיח, ונפל ביד גוים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש, ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע ממלכי אדום את ההיכל ואת סביביו לקיים +ירמיהו כ"ו+ ציון שדה תחרש.

הלכה ד

וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה +זכריה ח"ו+ צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי, וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי, וצום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי, וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי.

29. ספר אבודרהם סדר תפלת התעניות

... וחילוק יש ביניהם שארבעת הצומות הם נדחין לפעמים כשחלו בשבת חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת אבל הוא חל לפעמים ביום ששי ומתענין בו ביום ואפילו היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחז' כד ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים ושאר הצומות אינן חלין לעולם ביום ששי...

30. ויקרא פרשת אמור פרק כג

(כח) וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני יקוק אלהיכם:

(כט) כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה:

(ל) וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתה את הנפש ההוא מקרב עמה:

31. בית יוסף אורח חיים סימן תקנ

ג ומ"ש ואם חלו בשבת נדחין עד אחר השבת. - ... וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמ' רנד) שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל כד ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים ולא ידעתי מנין לו זה. וכתב עוד דעשרה בטבת חל לפעמים בששי ומתענין בו ביום ושאר צומות לעולם אין חלים בששי:

32. חידושי הגר"ח מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

בדין תענית עשרה בטבת
הנה הב"י (או"ח סי' תק"נ) כתב בשם האבודרהם דאם היה אפשר שיחול עשרה בטבת בשבת היו מתענים אפילו בשבת, משום שנאמר בו בעצם היום הזה כמו ביו"כ, אלא שאינו יכול לחול בשבת. וצריך ביאור מ"ש עשרה בטבת משאר תעניות.
והנה תענית חלום מתענין אפילו בשבת, וחזינן מזה דשייך תענית בשבת, רק דבכל מקום נדחה התענית מפני השבת משום דגם למחר יכולים להתענות על זה, ולמה שיתענו בשבת, אבל אם היה צריך להתענות דוקא בשבת וא"א לדחותו למחר, שפיר נוכל להתענות בשבת, ולפיכך בתענית חלום דאמרינן בגמ' שבת (דף י"א ע"ב) דיפה לחלום כשמתענין בו ביום א"כ אין לדחותו למחר, לכן מתענין שפיר בשבת. וזהו החילוק בין עשרה בטבת לכל התעניות, דכל התעניות מתענים מפני המאורעות שארעו ותלוי בחודש כדכתיב בקרא, א"כ יכולים להתענות גם למחר, ולכן כשחל בשבת נדחה למחר, אבל בעשרה בטבת דכתיב "בעצם היום הזה" (עי' ר"ה דף י"ח ע"ב), א"כ הוא דין דוקא באותו יום, וע"כ א"א לדחותו למחר, ושפיר היה אפשר להתענות אף בשבת.

33. תלמוד בבלי מסכת תענית דף יב עמוד ב

ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: יפה תענית לחלום כאש לנעורת. (אמר) +מסורת הש"ס: ואמר+ רב חסדא: ובו ביום. ואמר רב יוסף: ואפילו בשבת.

34. רש"י מסכת תענית דף יב עמוד ב

ואפילו בשבת - יכול להתענות, כדי שיתבטל צער גופו.

35. רמב"ם הלכות תעניות פרק א

הלכה יב

הרואה חלום רע צריך להתענות למחר, כדי שישבו ויעור במעשיו ויחפש בהן ויחזור בתשובה, ומתענה ואפילו בשבת...

36. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רכ

סעיף ב

יפה תענית לבטל חלום רע, כאש לנעורת. הגה: ודוקא בו ביום, ואפ"ל בשבת, ועיין לקמן סימן רפ"ח.

37. משנה ברורה סימן רכ

- (ו) תענית - אבל דוקא כשעושה תשובה עמו כי התענית מועיל כמו קרבן לחטא מה קרבן אינו מועיל בלי תשובה שנאמר זבח רשעים תועבה אף תענית חלום וכו' [ס"ח]:
(ז) כאש לנעורת - ומ"מ אין מחויב להתענות אלא רשות:

38. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רפח

סעיף ד

מותר להתענות בו ת"ח =תענית חלום= כדי שיקרע גזר דינו...

39. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד א

משנה. - ...באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין. אבל זמן עצי כהנים, ותשעה באב, חגיגה, והקהל - מאחרין ולא מקדימין...

40. רש"י מסכת מגילה דף ה עמוד א

אבל זמן עצי כהנים והעם - האמור במסכת תענית (כח, א), שהיו משפחות של ישראל שקבוע להם ימים בכל שנה להביא עצים למקדש לצורך המערכה, ומביאין קרבן עצים עמהן, אם חל להיות בשבת - מאחרין ליום מחר, וכן תשעה באב שחל להיות בשבת, והוא הדין לשבעה עשר בתמוז, ולעשרה בטבת, והאי דנקט תשעה באב - משום דהוכפלו בו צרות והכל מתענין בו, אבל שאר צומות, אמרינן במסכת ראש השנה (יח, ב): רצו - מתענין, רצו - אין מתענין.

41. חשק שלמה מסכת מגילה דף ה עמוד א

שם ברש"י במשנה בד"ה אבל וה"ה ל"ז בתמוז וליו"ד בטבת. נ"ב הא דלא הזכיר רש"י צום גדליה דג"כ מאחרין אם חל בשבת היינו משום דהתם בלא"ה א"א להקדימו דהא ר"ה הוא ולהקדים לפני ר"ה לא הוי מנכרא מלתא דהתענית הוא מחמת צום גדליה ועוד דתענית צום גדליה בלא"ה הוא נדחה וכמש"כ המפרשים. וא"כ פשיטא דאם חל בשבת דמאחרין דעיקר תקנתו היה לדחות ליום מחר. ומש"כ רש"י וה"ה לעשרה בטבת ע"י בב"י או"ח בס"י תק"נ בשם האבודרהם וצ"ע וע"י בס' הקובץ על הרמב"ם ז"ל שהתעורר בזה ע"ש:

42. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנ

סעיף ג

כל ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת, נדחין לאחר השבת. הגה: ואם חלו בערב שבת, קורים בשחרית ומנחה, ויחל (ב"י)...

43. משנה ברורה סימן תקנ

(ח) כל ד' צומות - כל לאו דוקא דלעולם אין עשרה בטבת חל בשבת כמ"ש סימן תכ"ח ס"ב:

(ט) נידחין לאחר השבת - ולא קודם דאקדומי פורעניתא לא מקדמינן:

(י) ואם חלו בע"ש - האי לישנא ג"כ לאו דוקא דכל הד' צומות ג"כ א"א לחול בע"ש לפי הקביעות המבואר לעיל בסימן תכ"ח כ"א עשרה

בטבת בלבד:

44. ערוך השולחן אורח חיים סימן תקנ

סעיף ב

...אך לפי הקביעות שלנו א"א להיות עשרה בטבת בשבת ורק בע"ש יכול עשרה בטבת לחול ואז מתענין בו ומשלימין וקורין ויחל בבקר ובמנחה...

45. ערוך השולחן אורח חיים סימן תקמט

סעיף ב

...ונמצא בשם הקדמונים דאלמלי היה חל עשרה בטבת בשבת היה דוחה שבת מפני דכתיב ביה בעצם היום כמו ביוה"כ [ב"י בס"י תק"ן בשם אבודרהם] ואנן לא קיי"ל כן כמו שיתבאר:

46. אליה רבה סימן תקנ

(ג) אם חלו בשבת וכו'. חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת, ואפילו היה חל לא היו יכולין לדחותו ליום א', מפני שנאמר בו בעצם היום הזה [יחזקאל כד, ב] כמו ביו"כ (אבודרהם עמוד רנד). וכתב הב"י [ד"ה ומ"ש ואם חלו] ולא ידעתי מנין לו זה. ובכנסת הגדולה [הגהות ב"י] כתב דבספר תקון יששכר [כח ע"א] כתב בשם תשובות הגאונים כאבודרהם, ועיין ס"ק שאחר זה:

47. שו"ת שואל ומשיב מהדורה קמא חלק ג סימן קעט

וע"ז הקשיתי לפמ"ש האבודרהם בסדר תפלת תענית והביאו הב"י באו"ח ס"י תק"נ דעשרה בטבת אם היו חל הקביעות בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו בעצם היום הזה סמך מלך בבל והוה כמו יוה"כ ע"ש... וא"כ עכשיו שפיר כתב האבודרהם דאם היה חל העשירי בשבת היו מחוייבין להתענות כיון דבחורבן שני לא היו בטבת שום דבר ואנו מתענין על הראשון וא"כ צריכים להתענות כמו שהיו מתענים אז בעצם היום הזה וז"ב כשמש... עכ"פ דברי האבודרהם נכונים ולפע"ד מה שעשו העיקר על יום שסמך מלך בבל משום שאז התחלת הפורעניות ובכל הדברים העיקר הוא ההתחלה וכמו שתקנו ט"ב על אתחלתא דפורענותא ודו"ק היטב בכל זה...

48. יערות דבש חלק א דרוש ב

...וכן בט' בטבת לאחר חצות כבר נטו צללי ערב מיו"ד בטבת יום צרה ומבוכה, יום הרע אויב בקודש לצור על עיר, ויום ההוא קשה לישראל למאוד יותר מיום חורבן הבית, כי ט' באב אינו דוחה שבת, ואילו יו"ד טבת - לפי קביעת קדמונים שהיה אפשר להיות בשבת - כבר כתב הב"י [או"ח תק"נ] בשם אבודרהם כי דוחה שבת כמו יוה"כ, ומזה מופת כי צרה גדולה היתה וכל התחלות קשות [זוהר. ב. קפז א] וכיון שכבר הותרה הרצועה מלמעלה לצור על עיר, כבר אח"כ היתה הדרך כבושה לפני אויבי עמו לעשות כאשר זממו בעו"ה. ולכן אף ט' בטבת מהצרה והתוכחה, כי בחצי היום נטו צללי ערב ליו"ד...

49. שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן שסג

להרב המופלג מו"ה דוד דוב פינקעלשטיין נ"י מנאשעלסק ברוסיא
מכתבו הגיעני. וע"ד שאלתו בט"ב שחל בשבת ונדחה ליום א' והי' א' קטן והגדיל ביום א' שנעשה אז בן יג"ש ויום א'. אם חייב להתענות
ביום א' או נימא כיון דהוא רק תשלומין לט"ב והוא הי' אז פטור א"כ גם ביום א' פטור... ולכן בנ"ד י"ל דשפיר נדחה ופטור מדינא אך כיון
דגם קודם שנתמלא ונעשה בן יג"ש הרי חייב משום חינוך א"כ לא נדחה לגמרי. ומבואר ברש"י סנהדרין מ"ז ב' ד"ה הואיל ונדחו דהיכא דלא
נדחה לגמרי ל"ש לומר הואיל ואידחי אידחי וה"נ בזה. ובגוף הדבר אם יום הנדחה הוא רק תשלומין לט"ב נראה דגם להקל קיי"ל דהוי רק
תשלומין...

50. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן תכו

שאלה. צום הרביעי וצום החמישי שחלו בשבת ונדחו למחרתו. קטן שהגדיל למחרתו חייב להתענות או לא:
(א) תשובה. לכאורה נראה פשוט דמה שמתענין למחר הוא תשלומין דצום שחל בשבת. וכיון דאי אפשר בשבת מתענין באחד בשבת...
(ב) ...ואם כן לפי זה בנידון דידן שלעולם אין תענית בשבת שפיר חשוב לא חזי ופטור מתשלומין אך אפשר לומר כיון שמותר להתענות
תענית חלום בשבת ושוב יש מציאות לתענית בשבת וחשיב חזי כנ"ל:
(ז) וכל זה שפיר באדם גדול שהי' ראוי גם בשבת לתענית. מה שאין כן בקטן שאז הי' גברא לא חזי שפיר חשוב לא חזי בראשון ואין לו
תשלומין:

51. שו"ת דברי מלכיאל חלק ה סימן קל

וע"ד שנסתפק בקטן שהגדיל בעשירי באב בשנה שחל ט"ב בשבת אם צריך להתענות. לכאורה דמי זה להא דפסחים (דף צ"ג) בקטן שהגדיל
בין שני פסחים שאם הוא תשלום דראשון איתא שם שא"צ להביא. וא"כ ה"ה בנ"ד שצום בעשירי הוא תשלום של ט"ב וכיון שהיה פטור
בט"ב הוא פטור ג"כ מלהשלים. אך העיקר שצריך להתענות כי כן היתה התקנה מתחילה שאם יחול ט"ב בש"ק יתענו למחר. דבאמת יש
סוברים שעיקר התענית הוא בעשירי. ע' חיבורי ח"ג סי' כ"ו מ"ש בזה. ולפ"ז יש להסתפק בתענית י"ז בתמוז. ועוי"ל דעכ"פ חל עליו מצות
חינוך במצות בשנת י"ג. רק שבתענית הקילו שהקטנים לא ישלימו מפני חולשת גופם. אבל עכ"פ אינו נפטר לגמרי. ואף שמצות חינוך הוא
על הגדולים שיחנכו את הקטנים ולא על הקטנים בעצמם מ"מ הרי היה צריך להתענות לשעות עכ"פ. ועוד נראה והוא העיקר כי תשלומין
שייך כשאפשר שיעשו את עיקר ולא יצטרכו להשלים. אבל כשחל בש"ק הרי זה היה ידוע בעת שגזרו להתענות שיזדמן שיחול בש"ק ותקנו
אז שיתענו למחר וא"כ חדא גזירה היא. ולא הוי בתורת תשלומין. ולא דמי לפסח דשם אפשר שיהיו כל ישראל טהורים ולא יצטרכו לעשות
פסח שני. ומחולשתי ההכרח לקצר.

52. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מ עמוד ב

ואמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן: בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא, מהו לאשלומי?

53. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מא עמוד ב

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא: הלכה, מתענין ומשלימין.

54. רש"י מסכת עירובין דף מא עמוד ב

מתענה ומשלים - בערב שבת.

55. תוספות מסכת עירובין דף מא עמוד ב

והלכתא מתענה ומשלים - פירוש אם ירצה להשלים דשרי להשלים דבעיא הוא אי שרי להשלים אי לא [ומורי אמר לי בשם ה"ר ידידיה
דאפילו ר' יוסי ל"פ אלא דיכול להשלים מיהו גם ר' יוסי מודה אי אינו רוצה להשלים הרשות בידו ור' יהודה אמר אסור להשלים ואין נ"ל
מדקאמר ר' יוסי אי אתה מודה לי בט' באב שחל להיות באחד בשבת שהוא מתחיל מבע"י והתם ע"כ דחייב קאמר דומיא דהכי ע"ש דחייב
להשלים קאמר] [רש"ל בשם תוס' שאנ"ץ].

56. חידושי הרשב"א מסכת עירובין דף מא עמוד ב

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים. וכן הילכתא, והעידו בתוספות על רבינו יצחק הזקן הידוע בעל התוספות ז"ל: שלקח ביצה מגולגלת בעשרה בטבת שחל להיות בערב שבת וגמעה מבעוד יום ולא רצה להשלים, ושמא היה סבור דמתענה ומשלים אם ירצה קאמר ולא שהיה חייב בכך ואין זה ענין שמועתינו, והראב"ד ז"ל כתב דלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות וכבר אמרו שאין רשאי להתענות בשבת לשעות, ולכך נהגו העם בתענית אסתר כשהוא בא בערב שבת שאוכלין מיד עם יציאתן מבית הכנסת ואע"פ שלא חשכה:

57. רמב"ם הלכות תעניות פרק ה

הלכה ה
...חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת...

58. מגיד משנה הלכות תעניות פרק ה

הלכה ה
חל להיות וכו'. כך נפסקה הלכה בעירובין פ' בכל מערבין (דף מ"א) הלכתא מתענה ומשלים. וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ע"כ דבריו:

59. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמט

סעיף ד
אם קבל עליו להתענות בע"ש, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתן. הגה: וי"א דלא ישלים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת, יאכל (טור ומרדכי ס"פ בכל מערבין בשם הר"מ והגהות מיימוני פ' א' מהלכות תענית)...

60. משנה ברורה סימן רמט

(כא) וי"א דלא וכו' - האי י"א ס"ל דבין בתענית יחיד ובין בת"צ כגון עשרה בטבת שחל בע"ש לא יתענה רק עד שיצא מבהכ"נ דאז כבר קבלו שבת בתפלה שמתפללים מפלג המנחה ואילך [הוא מי"א שעות חסר רביע ואילך והשעות הן זמניות ועיין לקמן סימן רס"א] ומקרי עי"ז השלמת התענית מה שמתענה עד אחר קבלת שבת וה"ה בעי"ט עד אחר קבלת יו"ט [ובחול גם לי"א לא מקרי השלמת התענית עד צאת הכוכבים]...

61. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רפח

סעיף א
אסור להתענות בשבת עד ו' שעות...

62. ביאור הלכה סימן רפח

סעיף א
אסור להתענות - ואיסור תענית בשבת יש דעות בפוסקים אם הוא רק מדברי קבלה מדכתיב וקראת לשבת ענג או הוא מדאורייתא [מדכתיב אכלוהו היום וגו'] עיין בתשובת הרשב"א סימן תרי"ד ועיין לקמן בסימן תי"ה ותק"ע ונראה פשוט דתענית עד ו' שעות לכו"ע מדרבנן:

63. ישעיהו פרק נח

(יג) אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש יקוק מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר:

64. שמות פרשת בשלה פרק טז

(כה) ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום ליקוק היום לא תמצאהו בשדה:

65. קרית ספר הלכות שבת פרק כט

מצוה כט. - ...ונ"ל דאף אם נאמר דאיסור תענית בשבת מן התורה היינו אם התענה לילה ויום דליכא עינוי מן התורה אלא לילה ויום...

66. אור שמח הלכות תעניות פרק ה

הלכה ו

...והנה לפי מה שכתב המבי"ט בקרית ספר (עיין הל' שבת פכ"ט), דבשבת מעת לעת לילה ויום אסור מן התורה להתענות, אבל ביום בלבד אינו אסור מה"ת, ולכן מותר להתענות תענית חלום בשבת...ונראה דזה טעם שהביא הבית יוסף (או"ח סימן תק"נ) בשם אבודרהם דאלו חל עשרה בטבת בשבת היו מתענין, משום דכתיב בעצם היום וכו', וזה משום דתענית יום לבד אינו אסור דבר תורה, ולכן היו יכולים להתענות בשבת ודו"ק [ובדברי האבודרהם הנ"ל יש לישב מה דבעי בגמרא בסוף בכל מערבין (עירובין מ, ב) בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא מהו לאשלומי. ולא בעי בתענית צבור שחל בע"ש, משום דכל הד' צומות לא מצוי לחול בע"ש רק בעשרה בטבת, ואיהו גופיה דחי שבת, מכש"כ שמשלים בערב שבת התענית. ומזה לקח האבודרהם]...